

Dan Berindei
ORAȘUL BUCUREȘTI, REȘEDINȚĂ ȘI CAPITALA
A ȚĂRII ROMINEȘTI

București, (Editura Științifică), 1963, 300 p. + Il. + pl.

Cartea lui Dan Berindei, *Orașul București, reședință și capitală a Țării Rominești*, se înscrie în seria lucrărilor prilejuite de sărbătorirea a 500 de ani de existență sigură a orașului București și a unui secol de cind acesta a devenit Capitala României. Dan Berindei prezintă cu această ocazie un studiu de ansamblu a istoriei orașului, circumscris în perioada anilor 1459—1862, oprindu-se îndeosebi asupra ultimei perioade — secolul al XIX-lea — mai puțin cercetată în studiile de sinteză anterioare. Autorul intenționează să dea în viitor și o istorie a Bucureștilor, *Capitală a României și a Republicii Populare Romine*¹.

Înarmat cu o bibliografie vastă și folosind o serie de materiale inedite, autorul, plasat pe pozițiile materialismului istoric, realizează o nouă sinteză a istoriei orașului București, privit sub toate aspectele: dezvoltarea economică și socială; evenimentele și momentele caracteristice — pe toate planurile — din istoria orașului; organizarea administrației orașenești; problemele demografice și aspectele urbanistico-edilitare — din perioada tratată. O altă reușită a lucrării este aceea că autorul plasează Bucureștii în istoria generală a țării, relevând în felul acesta condițiile care au dus la dezvoltarea rapidă a orașului în unele perioade sau la stagnarea lui în altele.

Expunerea este secționată în două părți: cea dintâi, intitulată *București, reședință a*

Țării Rominești, avind în vedere perioada până în anul 1659, cînd Bucureștii devin singura Capitală a Țării Rominești, și a doua parte, *București, capitala Țării Rominești*, tratînd în continuare perioada de pînă la 1862, an în care orașul intră într-o nouă etapă a istoriei sale, devenind Capitala statului român unit.

În cel dintîi capitol al primei părți autorul tratează în mod științific problema genezei orașului București, considerînd că la formarea și dezvoltarea acestuia au contribuit o serie de factori de natură economică, militară și geografică, precumpănind însă cerințele economice proprii momentului de apariție. Apariția orașului, arată Dan Berindei, „trebuie explicată prin dezvoltarea feudalismului pe întreaga arie a statului feudal muntean, prin necesitățile ce le are însăși regiunea în care crește și se dezvoltă orașul, prin importantul rol pe care-l joacă viitoarea Capitală în procesul schimburilor interne, dar și externe, ca intermediar între munți și Dunăre“ (p. 13).

În legătură cu începuturile orașului, autorul, după ce schițează sumar datele cele mai importante privind așezările omenești de pe teritoriul Bucureștilor dinaintea formării orașului și respinge posibilitatea ca Cetatea Dimboviței menționată în cîteva documente din secolele XIV—XV să fie una și aceeași cu viitoarea Capitală a Țării Rominești, arată că anumite elemente de caracter urban ființează încă de pe la sfîrșitul secolului al XIV-lea sau începutul celui următor, dar că așezarea nu cîștigă în importanță decît spre mijlocul secolului al XV-lea, iar depline caracteristici urbane capătă abia în secolul al XVI-lea. Momen-

¹ Vezi prefața, semnată de autor la lucrarea recenzată, p. 5.

de a construi pe cetăți este considerat 1458—1459, cind Vlađ Tepeș, ridică o construcție, probabil din lemn, destinată Curții domnești, construcție refăcută — după o serie de mărturii — peste două decenii.

Al doilea capitol este consacrat istoriei Bucureștilor din secolul al XVI-lea. Dispunind de un material informativ bogat, în deosebi privind a doua jumătate a acestui veac, autorul reconstituie cu multe amănunte activitatea economică din București — sub întregul aspect: meșteșugăresc, comercial și agricol —, viața socială, evenimentele politice cele mai de seamă, începutul organizării comunității orașenești, extinderea și înflăcășarea orașului. Autorul distinge, în linii mari trei etape în dezvoltarea orașului caracteristice secolului al XVI-lea: prima se încheie la 1545, perioadă în care domnia în tendința de a rezista presiunilor Porții, izbutind să scape de o totală infeudare către otomani, dăduse precădere scaunului de la Tirgoviște; în vremea lui Mircea Ciobanul însă, care alișea o politică de totală supunere față de turci, Bucureștii redevin așezarea principală a țării. Anul 1545 deschide o nouă etapă, în istoria Bucureștilor, de plină ascensiune, caracterizată prin amploarea economică pe care o ia orașul, prin cele dintii știri privind organizarea sa administrativă și prin construirea unui număr de monumente arhitectonice. În ultima etapă — sfârșitul secolului al XVI-lea — pusliit de războaie și datorită evenimentelor furtunoase din pragul noului secol, orașul București este abandonat din nou în favoarea Tirgoviștei, unde Pătrașcu, fiul lui Mihai Vitcazul, fixează reședința țării. Dar însemnătatea economică și politică pe care o dobândiseră Bucureștii în viața țării, va impune de la sine renașterea orașului în perioada următoare.

În al treilea capitol autorul prezintă anii 1601—1659 din istoria orașului București, 1659 însemnând data la care Bucureștii devin Capitala stabilă a Țării Românești.

Viața economică a orașului în mijlocul secolului al XVII-lea este în plin avânt, chiar și atunci, cind Bucureștii pierd temporar întietatea politică. Rindurile meșteșugarilor și negustorilor cresc și se întăresc, dar în același timp boierii continuă procesul de penetrație și de acaparare a unor terenuri și proprietăți în oraș. Masele exploatate duc o neîncetată luptă de emancipare. Autorul apreciază că „răscoala slujitorilor din 1655 nu a fost numai o mișcare de caracter militar, ci o puternică răscoală populară cu caracter antifeudal la care au participat orașenii și țărani” (p. 59).

În strinsă legătură cu dezvoltarea economică se constată o creștere a populației. Autorul dă ca sigură cifra de 20.000 locuitori ai orașului la mijlocul secolului al XVII-lea. În perioada avută în vedere se remarcă de asemeni creșterea teritorială a Bucureștilor, atit pe malul drept, cit mai ales pe cel sting al Dimboviței.

În urma frământatelor evenimente care au afectat viața orașului, se refac clădirile avariate și se clădesc altele noi. Călătorii străini îl găsesc, în secolul al XVII-lea un oraș „foarte mare”. Autorul sesizează, totodată, unele schimbări în organizarea administrativă a orașului, drept urmare a întăririi puterii domnești și a extinderii aparatului dregătoresc al domnului.

Cu anul 1659 autorul deschide partea a doua a lucrării sale, urmărind în primul capitol dezvoltarea orașului pină la mijlocul secolului al XVIII-lea. În această perioadă orașul înregistrează noi progrese importante. Bucureștii cistigă un rol economic, politic și cultural nu numai în viața Țării Românești, dar și în aceea a Imperiului turcesc.

În viața economică a orașului, apar unele caracteristici oglindind creșterea pieței interne, ale dezvoltării unor noi forțe de producție. Se înființează primele manufacturi, iar activitatea meșteșugarilor și negustorilor se amplifică înăuntrul sistemului de breaslă care înflorește. Apar marile hanuri, se dezvoltă mari artere de circulație, se formează Tirgul de afară etc. Dezvoltarea economică a orașului este, însă, stinjenită de exploatarea feudalaților interni și de Poartă care-și sporește pretențiile neîncetat. Bucureștii ca și întreaga țară, trec în această perioadă prin momente grele pricinuite de o serie de calamități și evenimente politice neprielnice dezvoltării.

În structura socială a orașului, autorul remarcă o accentuare a însemnătății meșteșugarilor și a negustorilor. Intensificarea exploatații clasei dominante, regimul fiscal apăsător determină mișcări ale maselor bucareștene, care se vor accentua în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Printre acestea se înscriu cele din 1668 și 1716.

Pe plan cultural, Bucureștii tind să dobindească întietatea față de celelalte orașe ale țării. Bucureștii devin centrul tipografic cel mai activ al țării și unul din principalele centre tipografice ale Europei sud-estice. La 1694 se înființează școala domnească de la sf. Sava, care, ca și cea de la sf. Gheorghe vechi, va dobîndi o reputație deosebită în Europa răsăriteană.

Instaurarea regimului turco-fanariot determină un proces de orientalizare a orașului.

În secolul al XVIII-lea se remarcă schimbări structurale și în organizarea administrativă. Județul și pîrgarii sînt înlocuți, treplat, de dregătorii legați direct de domnie.

În capitolul următor este prezentată istoria orașului în perioada de destrămare a feudalismului, mergîndu-se cu expunerea pînă la 1820. Autorul surprinde în dezvoltarea Bucureștilor din această perioadă caracteristici ale noii orînduirii ce va urma.

Se dezvoltă neconținut economia de mîrfuri, se desfășoară procesul acumulării primitive a capitalului, deși este frînat alături de menținerea relațiilor feudale cît și de dominația otomană; încep să apară relațiile de producție capitaliste.

Pe teritoriul orașului sau în apropiere se înființează și se dezvoltă manufacturi ce pierd treptat caracteristicile feudale și dobîndesc altele specifice capitalismului. Dezvoltarea acestora este însă stînjinită de menținerea regimului de breaslă, de fiscalitatea apăsătoare, de dominația otomană și de concurența străină, ca și de deseale războaie de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui următor.

Comerțul ia un puternic avînt în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și în primele decenii ale secolului al XIX-lea, datorită în special restrîngerii monopolului Porții. Negoțul bucureștean joacă un rol însemnat alături în procesul intern de schimburi, cît și în afară.

Pe plan social se constată importante transformări determinate de dezvoltarea economiei de mîrfuri. În oraș se întăresc elementele noii clase burgheze, în timp ce boierimea apare ca o clasă în decadență. Autorul subliniază în același timp stratificarea ivită în sinul meșteșugarilor și al negustorilor din rîndul cărora se ridică elemente ce aspiră la funcții politice și administrative. Totodată se întîlnesc dese cazuri cînd boieri și chiar domnitori sînt interesați în comerț și deschiderea unor manufacturi și „fabrici”. Autorul găsește semnificativă, apoi, creșterea numărului așa zisilor vagonzi care se cifrau la sfîrșitul perioadei analizate la cca. 20.000 și care erau în fond clăcași fugiți de pe moșii, muncitori și „calici” adică sărăcimea orașului.

Masele populare orășenești exploatate ca și pînă acum, duc o neîncetată luptă de eliberare, accentuată de condițiile create de descompunerea feudalismului și favorizată de repetatele înfrîngerii ale Porții. Mulțimea participă la luptele dintre fracțiunile boierești, impunîndu-și revendicări proprii, sau la războaiele purtate pe teritoriul Țării Românești împotriva jugului otoman. Momentul culminant al luptei maselor împotriva exploatării interne și externe îl constituie

puternica răscoală condusă de Tudor Vladimirescu la care bucureștenii se alătură în masă.

În ciuda calamităților ce lovesc orașul și a evenimentelor militare care și-au lăsat pecetea în istoria sa, dezvoltarea Bucureștilor continuă. Se înmulțesc clădirile, orașul se sistematizează (în special în urma uriașului incendiu din 1804), crește teritoriul, numărul mahalalelor se mărește, populația orașului este în plină creștere.

Dezvoltarea orașului impune luarea unor măsuri de urbanistică: încercări de sistematizare, limitarea extinderii orașului, lărgirea străzilor și podirea lor, alimentarea orașului cu apă potabilă etc. În timpul administrației ruse din 1806—1812 procesul de „europenizare” a orașului progresează în mod vădit.

Administrația orașului apare în perioada tratată de o mare complexitate, alături datorită concentrării vieții politico-administrative în Capitală cît și necesităților multiple impuse de dezvoltarea orașului la care organizarea feudală a statului nu mai putea face față.

Ultimul capitol este consacrat perioadei 1821—1862, perioadă de mari prefaceri și de o deosebită însemnătate pentru istoria orașului București.

Viața economică a Bucureștilor, marchează în această vreme noi caracteristici și un ritm de dezvoltare mai accelerat. Răscoala din 1821 lovind greu orînduirea feudală deschide noi perspective de dezvoltare economică; desființarea monopolului otoman la 1828 ca și aplicarea Regulamentului Organic au creat condiții favorabile pătrunderii elementelor noi capitaliste într-o măsură din ce în ce mai mare în viața economică a Bucureștilor. Revoluția de la 1848 a avut ca urmare accelerarea procesului de pătrundere a capitalismului, proces accentuat în perioada formării statului național în urma desființării privilegiilor feudale prin convenția de la Paris. Autorul apreciază totuși că orașul întîrzie să capete o dezvoltare dominant capitalistă.

Transformările economice atrag după sine și adînci transformări în structura socială a orașului. Boierimea are de înfruntat asalturile burgheziei în ascensiune, dornică de putere. Ea însăși este nevoită să admită schimbări, să se adapteze la noua situație, împletindu-și interesele cu noua clasă ce se ridică. Paralel cu creșterea producției capitaliste și ridicarea burgheziei, se dezvoltă proletariatul pe care îl găsim prezent alături în revoluția de la 1848 cît și în lupta pentru Unirea Principatelor. Autorul mai subliniază apoi, accentuarea diferențierilor sociale în sinul meseriașilor și mai ales al negustorilor din orașe.

Opera de modernizare a oraşului înregistră salturi remarcabile îndeosebi în perioada Regulamentului Organic care deschide, şi în această privinţă, un nou capitol în istoria Bucureştilor. Lucrările editate nu conţin; se continuă opera de sistematizare a oraşului, străzile se pietruiesc, se introduce iluminatul public; se alege primul sînt oraşenesc, se întocmesc statistici.

Prosperitatea oraşului se remarcă şi în viaţa culturală: învăţămîntul se modernizează, presa — şi în special cea politică după 1848 o dată cu desfiinţarea cenzurii — ia avînt, teatrul înfloră etc.

Autorul mai urmăreşte în acest capitol desfăşurarea marilor evenimente politice ale perioadei, ilustrînd bogat participarea maselor bucureştenilor la ele.

Începînd din anul 1862 Bucureştii intră într-o nouă etapă a istoriei sale, devenind Capitala statului român unit.

Cartea lui Dan Berindei se încheie cu o bogată listă bibliografică, conţinînd cele mai semnificative lucrări privind istoria Capitalei noastre pînă în 1862, precum şi cu un indice toponomastic foarte temeinic şi sistematic organizat.

Lucrarea atît de interesantă a autorului ne prilejuieşte însă şi posibilitatea formulării unor observaţii privind abundenţa ei materială, precum şi aducerea cîtorva completări.

Astfel, în ceea ce priveşte periodizarea istoriei oraşului, autorul s-a orientat în mod just apreciînd-o ca fiind constituită din două etape, adică de la primele începuturi pînă în 1659, cînd Bucureştii devin reşedinţă de scaun statornică a ţării şi apoi de la această dată pînă în 1862, momentul transformării sale în Capitală a Principatelor Unite.

În schimb, limitele cronologice ale unora din capitolele însumate celor două părţi, nu reflectă întotdeauna evenimentele cele mai semnificative din viaţa oraşului.

Astfel, conţinutul capitolului „Bucureştii veacului al XVI-lea” este ales în mod convenţional; mult mai logic ar fi fost ca partea pînă la 1545 — dată la care Mircea Ciobanul restatorniceşte pentru un timp reşedinţa ţării la Bucureşti — să constituie limita celui dintîi capitol, iar cel de al doilea să trateze epoca 1545—1659 în care Bucureştii şi Tirgoviştea au fost alternativ cetăţi de scaun. De asemeni era mai indicat ca regimul turco-fanariot să alcătuiască un capitol unitar 1716—1821 fără a fi fragmentat în două părţi printr-o limită, iarăşi adoptată convenţional, mijlocul sec. XVIII. În sfîrşit revoluţia burghezodemocratică de la 1848 ar fi trebuit să deschidă ultimul capitol al cărţii, reliefin-

du-se astfel şi mai pregnant importanta ei ca eveniment ce a pus capăt regimului feudal în ţara noastră, statornicind noua orînduire capitalistă.

Modul de împărţire al materialului de către autor în diferitele capitole, adică dezvoltarea economică şi socială, evenimentele politice, organizarea administrativă şi edilitar-urbanistică a Bucureştilor, poate fi considerat, în general, judicios întocmit, deşi nu asigură întotdeauna omogenitatea subiectului şi obligă uneori pe autor la inevitabilele repetiţii, la întreruperea cursivităţii expunerii şi fragmentarea ei, silindu-l mereu să apeleze la asteriscuri spre a despărţi diferitele probleme tratate.

Totuşi caracterizările juste şi puterea de sinteză a lui Dan Berindei suplinesc, în parte, aceste lacune şi ajută pe cititor a-şi făuri o idee justă asupra diferitelor etape de dezvoltare ale Capitalei.

În ceea ce priveşte sectorul vieţii economice, apreciem în mod favorabil ponderea acordată de autor dezvoltării meşteşugurilor, manufacturilor şi începuturilor industriei bucureştenilor în prima jumătate a sec. XIX, tratate cu multe amănunte şi o competenţă evidentă. Credem însă că s-ar fi cuvenit să se sublinieze mai pregnant faptul că vreme îndelungată oraşul şi-a păstrat un anumit caracter semi-agrar, în special la marginile sale, unde se întindeau numeroase ogoare, vii şi livezi, ale căror produse cerealiere şi viticole erau desăcitate pe piaţa oraşului. Pomicultura, sericicultura şi legumicultura au constituit de asemenea un sector al economiei agrare bucureştenilor, mai puţin dezbătut de autor în cadrul lucrării sale.

Privitor la meşteşuguri avem o rezervă în ceea ce priveşte organizarea lor în Irăţii şi bresle (p. 45, 68); după unele cercetări recente¹, cunoscute în parte şi autorului, rezultă că în Ţara Românească singura formă de asociere profesională a meşteşugarilor a alcătuit-o numai breasla, condusă de un vătaf într-un stadiu de organizare mai primitivă şi apoi, în mod frecvent, dintr-o două jumătate a sec. XVII de către staroste. Semnalăm aici totodată o lucrare mai veche, dar interesantă şi necunoscută autorului, privitoare la încercarea de colonizare în Bucureşti la 1740 de către Constantin vodă Mavrocordat a 20 de familii de meşteri germani evanghelişti din Herrnhut, în urma unei înţelegeri perfectate cu mandatarii comunităţii saxone

¹ C. Şerban, *Meşteşugurile din Ţara Românească în secolul XVIII*, Buc., 1964 (Disertaţie pentru obţinerea titlului de candidat în ştiinţe istorice).

Andreas Jäschke și Zacharias Hirschel, trimiși special la București în acest scop¹.

Mai amintim, de asemenea, în completarea vastei bibliografii folosite de autor privitoare la viața economică în ultimul capitol al cărții sale și merituosul studiu al lui Ioan V. Cojocaru relativ la începuturile industriei bucureștene².

O altă problemă legată de capitolul dezvoltării social-economice a Capitalei, ce lipsește însă din lucrarea lui Dan Berindei, o constituie existența — destul de timpurie chiar — a capitalului cămătăresc pe piața orașului³ și înmulțirea zaraților, în special din a doua jumătate a sec. XVII, când constituiesc la un moment dat un grup destul de omogen⁴, de care trebuiau să țină seama negustorii, boierii, clericii avuți și alți reprezentanți ai claselor interesate în comerț.

Cu privire la lupta de clasă, autorul cărții a analizat pe larg și într-un mod foarte documentat cele mai însemnate mișcări și frământări sociale care au avut loc pe teritoriul orașului începând din sec. XVI până în perioada Unirii. Mai adăugăm însă ca foarte utile pentru înțelegerea amploarei răscoalei seimenilor și dorobanților din București la 1655 și consultarea studiilor, recent apărute, ale soților Demény⁵.

Părțile din cartea lui Dan Berindei referitoare la evenimentele politice, precum și

la momentele cele mai însemnate din viața orașului, le considerăm ca fiind cele mai izbutite din întreaga lucrare, autorul reușind să ne ofere un tablou aproape complet al sbuciumatelor evenimente din trecutului Capitalei țării noastre.

Cu aceeași competență, sprijină pe o bogată documentare în mare măsură inedită, este prezentată și organizarea administrativă ca și problemele demografice, precum și aspectele edilitar-urbanistice⁶, deși ar fi trebuit amintită, pentru marea ei importanță statistică și catagrafia generală a orașului din anul 1838⁷. O carență o constituie însă și lipsa înfățișării asistenței sanitare și a igienei publice din București înaintea sec. XVIII, când se pot documenta unele aspecte destul de interesante în această privință, ca de pildă prezența unor medici și personal sanitar în oraș în sec. XVI—XVII, existența unor farmacii încă de la sfârșitul sec. XVII ș. a., pe larg dezbătute în diferitele comunicări ale Societății de istorie a Medicinii din București ținute în anii din urmă⁸ și sintetizate într-un recent articol⁹.

În sfârșit cartea lui Dan Berindei, ar fi trebuit să beneficieze de o iconografie mai bogată, precum și de hărți mai numeroase, având în vedere amploarea și interesul textului, insuficient susținut prin ilustrații.

În concluzie, istoria orașului București înfățișată de-a lungul a patru secole de Dan Berindei, cu toate lipsurile ei în general minore și în fond inerente oricărei lucrări de mai mare amploare, reprezintă un serios aport în cercetarea științifică a trecutului Capitalei noastre, înfățișat de pe poziția materialismului istoric; faptul că se bazează și pe un prețios material documentar — în largă măsură inedit — îi conferă prestigiul necesar spre a constitui o lucrare temeinică și indispensabilă a noii istoriografii bucureștene.

**IOANA CONSTANTINESCU
și PAUL CERNOVODEANU**

¹ La care se poate adăuga valoroasa contribuție a lui Florian Georgescu, *Marele plan al orașului București ridicat de maiorul Boroczin între 1844—1846 în Materiale de istorie și muzeografie*, p. 39—79.

² La Arh. St. Buc., *Catagrafiile*, dos. 82—86. 1838 (Catagrafia este întocmită pe cele cinci vopsele ale Capitalei).

³ *Comunicările Societății Științelor Medicale din R.P.R. Istoria Medicinii. Rezumatele comunicărilor*, Buc., 1961, 253 p.

⁴ Dr. N. Vătămanu, *Asistența sanitară în București în veacul al XVI-lea și al XVII-lea în Materiale de istorie și muzeografie*, p. 229—240.

¹ Hans Pelri, *O scrisoare necunoscută a domnitorului Constantin Mavrocordat din anul 1740* în „Analele Academiei Române”, M.S.I., seria III, tom. XXII (1940), p. 199—211.

² *Materiale privind dezvoltarea industrială a orașului București în perioada Regulamentului Organic și în anii premergători Unirii Principatelor (1831—1859)* în *Materiale de istorie și muzeografie*, Buc., 1964, p. 177—187.

³ O dovadă în acest sens o alcătuiește activitatea bogatului cămătar grec Mavrichie din București care la sfârșitul sec. XVI ajunge să imprumute cu sume uriașe de bani chiar pe unii dregători din Sfatul domnesc; astfel dintr-un document din 28 august 1599 rezultă că el imprumutase pe marele vornic Danciu din Brincoveni cu 130.000 de aspri, primind ca zălog mai multe sate ale acestuia (Arh. St. Buc. *Secția istorică*, nr. 1654 — doc. imedit.).

⁴ Ei își aveau chiar locul stabilit în oraș în apropierea „ulitei cei mari despre Curtea domnească” în timpul domniei lui Șerban vodă Cantacuzino (1678—1688). Cf. *Documente privind istoria orașului București*, (ed. M.I.B.), Buc., 1960, p. 49, nr. 14.

⁵ Lidia Demény-Meșkova, *Relațiile seimenilor cu cazacii în timpul mișcării populare din 1655 în Țara Românească* în „Studii privind relațiile româno-ruse”, vol. III, Buc. 1963, p. 3—17; Ludovic Demény, *Cu privire la caracterul răscoalei din 1655 în Țara Românească* în „Studii”, XVI (1963), nr. 2, p. 307—335.

